

Saamislugu

1983. a. tegi Eesti NSV Haridusministeerium mulle ettepaneku koostada enneolematult lühikese ajaga veidi erilaadne eesti keele õpik vene koolidele. Kõigepealt polnud see õpik üldse ette nähtud mingi(te)le konkreetse(te)le klassi(de)le, vaid oli mõeldud peamiselt nende migrantide lastele, kes ümberasunutena astuvad Eesti NSVs vene kooli 7., 8. või 9. klassi ega ole seetõttu varem eesti keelega riivamisigi kokku puutunud, kuid nende klassikaaslastel on eesti keel aastaid õppeplaanis seisnud. Õpik pidi olema universaalne: algama ABst (ent mitte lapsikult vaid täiskasvanumalt), tegema ka hea aastaga selgeks praktilise kõnekeele uusasukatele iseseisva õppimise teel ja andma võimaluse õpikut kasutada ka õpetajal mis tahes vanemas klassis, kui ta seda vaid soovib.

Tavaliselt ei saavuta üks asi, millele on seatud nii mitu eesmärki, tegelikult ühtki neist. Ent töö oli mulle huvitav, andis minu erudotsendi päevadele sisu ja pakkus paraja annuse rahuldustki. Vaatamata kontseptsioonide lahknevusele (vene keele õpetamise metoodika najal soovis mõnigi retsensent, et oleksin ka eesti praktilist kõnekeelt õpetanud meie klassikalise kirjanduse kaudu ja vastava leksika abil), õnnestus mul oma joonele kindlaks jääda ning läbi suruda käsikiri, mis põhines 2000 eesti keele igapäevasõnal. Küllap sain eritada domineerivat seisukohta suuresti seetõttu, et õpiku õigeaegne ilmumine paistis haridusministeeriumile olevat väga tähtis, ju oli see siis kõrgemate instantside soov.

Muide, praegusel ajurünna-kute (või mõttetalgute) ja koolieksperimentide väljatöötamise ajastul räägitakse üha valjuhäälselt, et võõrkeelse kirjanduse klassikaparandi juurde ei saa asuda enne, kui on omandatud igapäevane tarbekeel. Seda viimast ma oma õpikuga taotlesingi! Näited eesti kirjandusklassikast muidugi adapteeritud kujul, võinuksid jääda lektüürraamatusse. Aga mitte metoodikat ei taheta käesolevas kirjatükis vaidlustada, vaid rääkida õpiku (Toom Õunapuu «Eesti

Üksildane ajas

ehk
ühe eesti keele õpiku
kurbloomisus

keele õpik vene õppekeele koolidele» Tallin, «Valgus» 1985, 272 lk.) kurvast saatusest. Kirjastus ilmutas selle õpiku väljaandmisel erakordset kiirust, kogu tootmistükkel kestis ainult napi aasta.

Halvad üllatused

Need algasid 1985. a. augusti lõpus, kui olin naasnud Saksa DVst ja leidnud täiesti ootamatult oma töölaualt uue õpiku autorieksemplari. Üllatav oli just see, et korrektuuri-poognaid polnud ma enne näinud. Võõrsil viibimise arvele seda kirjutada ei saanud, sest kodumaal polnud mind vaid augusti teisel poolel, mil õpik pidi olema vähemalt tootmise lõppjärgus, kui mitte juba päris valmis. Õpiku põgusa lehitsemise järel hakkas mul lausa põletavalt häbi. Kõigepealt ei paistnud üldse välja küljendaja (raamatute juures vist ikka maketitegija) töö, siis hakkas silma kümneid trükitehnilisi vigu, eriti graafilises osas. Võibolla on neid vigu sadugi, sest mu looja närv pole tänini lasknud üle lugeda oma õpiku kõiki ebakohti, mida oleks saanud korrektuuri-poognail parandada. Teeneka toimetajaga on mu koostöö aastaid ideaalselt laabunud, tunnen teda tubli ja täpse töötajana ning temale pole mul mingeid etteheiteid. Pealegi selleks ajaks oli ta jõudnud pensioniikka ja tegi oma «kahte kuud», mis

ilmselt said täis enne, kui toimetatav õpik viimistleda jõuti. Kummatisi pidanuks toimetuses leiduma töötajaid, kelle koostus oli poognaid täht-tähele käsikirjaga võrrelda. Või tähendab madalalageline ametikoht ka madalalageline kvaliteedilist tööd? Tõsi, käsikiri oli tehnilisest küljest küllaltki keerukas, ent ebakorrektselt lõpptulemust see muidugi ei vabanda.

Õpik, millest ma mingit rõõmu tunda ei saanud, oli seega ilmunud. Ei tea, kas õnneks või õnnetuseks ei viidud mind kokku adressaadiga st õpetajatele ei korraldatud traditsioonilisi uue õpiku kursusi (ju olid nad siis iseenesest targad). Õpik on kaks aastat kasutusel olnud, kuid tänini pole mingit tagasisidet.

Nagu tänapäeva metoodikale kohane, oli õpiku juurde kavandatud terve komplekti loomine. Töövihik(ud), lektüürraamat, lüümikud, audeerimistekstidega helilindid, metoodiline juhend jms jäid minust aga loomata. Ja mitte õpiku ebaõnnestumise pärast. Leidsin, et isoleerituna oma Annelinna korteris (kogu napp metoodiline töö on koondatud ju haridusministeeriumi ainekomisjonimdesse) pole mul võimalik üksinda mägesid paigast liigutada. Pean ennast siiski emakeele õpetamise metoodikaks ja eesti keele kui võõrkeele õpiku koostasid suuresti intuiitselt ning pigem empiirilisel kui teaduslikult.

Arvan, et niiviisi edasi minna ei saa. Meie PTUI võõrkeelte sektoris uuritakse täie tõsidusega, kuidas paremini õpetada inglise või saksa keelt võõrkeelena (sedasama tehakse kogu maailmas ja ilmub tohutult vastavat kirjandust). Aga kuidas õpetada Eesti NSVs elavatele muulastele eesti keelt kui võõrkeelt, sellega Eesti uurimisaastused ei tegele, sest vastavaid koosseise polevat ette nähtud. Kelle kompetentsi kuuluks vastavate koosseisude loomine? Võibolla ei tahetagi seda teha? Vahest ei olda üldse huvitatudki, et keegi asuks tõsimeeli uurima eesti keele õpetamist vene koolides ja seejärel midagi põhjapanevalt ka muutma? Tunnetades äärmist leigust eesti keele õpetamise saatuse vastu vene koolides ja et mul polnud toetuda ka konkreetsetele uurimistöödele eesti keele kui võõrkeele õpetamise vallas, pidingi jätma pooleli uue õppekomplekti loomise meie vene koolidele. Ilmunud õpik jäi niiviisi õnnetuks üksildaseks oma ajas, kui veidi plagieerida Arvo Valtonit.

Paradokse jätkub veelgi

Ent see üksildane oma ajas, olgu ta nii halb kui tahes hakkas elama oma kummalist elu. Tartu keeltekooli ja asutuste juures töötavate keelerühmade eesti keele õpetajad asusid kõne all olevat õpikut oma lastele tikutulega taga otsima. Õnnelikumad said üksnes ühe autorieksemplari omanikuks, aga kivist vett välja pigistada ei läinud kellelgi korda. Kogu õppekirjandus allub meil äärmiselt jäigale süsteemile: on tõesti paradoksaalne, et laia kasutussfääriga õpik trükitakse ainult ühe kindla koolitüübi tarvis ja teised asjast huvitatud inimesed ei saa seda parimagi tahtmise korral kasutada. Minu õpik oma tagasihoidliku tiraažiga 4000 eks läks fondeerituna ainult vene üldhariduskoolidele, nii et teised süsteemid võisid selle järele üksnes õhata. Sügisest olen palutud ühe haigla vene personalile eesti keelt õpetama. Tahaksin teha seda oma õpiku järgi, aga see osutub võimatuks, sest pole ju pagari saia ega kingsepal kingi. Kauplustest on praegu saadaval ainult H. Leberechti «Räägime eesti keelt.»

Kuuldavasti tegutsevat kuskil mingi ametkondadevahelise nõukogu või komisjoni, kes peaks koordineerima ja suunama eesti keele õpetamist meie vabariigis elavatele muulastele. Kui see nii on, siis peaks sellel organil olema ka esimees. Huvitav oleks tema sulest lugeda, millised on selle organi konkreetsed töötulemused. Mida on nad suutnud paigalt nihutada?

Vigade parandus!

Püüdkem olla tolerantid ja leppida sellega, et tegijal juhtub mõndagi ning vigade eest pole meist keegi kaitstud. Kui aga vead on tehtud, tuleb need alati parandada. Parandada tuleb kiiremas korras ka vead kõnealusel õpikus. Siis ei pruugiks autoril ega kirjastusel oma silmi enam maha lüüa. Koos õpiku korrigeeritud kordustrükiga peaksid aga õppurite käsutusse jõudma kõik õppekomplekti ühikud. Kas meie vabariik on siis tõesti nii vaene võimekaist autoreist? Ainuüksi keelte koolide õpetajatel peaks olema soliidne kogemustepagas; miks mitte kaasata neidki ühisesse üritusse? Vähemalt seniks, kuni jõuame tõsiteaduslike uurimusteni ja kaitstud väitekirjadeni. Ja mõistagi tuleks potentsiaalsetele õppekirjanduse autoritele luua vastuvõetavad tingimused loometöök. Siis peaks ka jää sulama hakkama.

Ainult vigade parandamine ja nendest õppimine tuleviku heaks abistaks neid mitte-eesti rahvusest kodanikke, kes tõesti tahavad õppida meie keelt ja osa saada meie kultuurist. Olgu neid vähe või palju, praegu olme igal juhul nende ees võlglast. Kui suureks laseme oma võlal kasvada? Selle küsimuse lahendamist ei saa, ei tohigi enam lükata homsele.

TOOM ÕUNAPUU

SAMAL TEEMAL:

«DEMOKRAATIA JA KEEL»
«ÜBERKORRALDUSED JA RAHVUSSUHTED»

EDASI

29. mai, 2., 11., 24. ja 25. juuni,
7. ja 19. juuli